

Ikkinchi Diktant

#Internet_odobi

Barchamizga ma'lumki hozirgi davrda hayotimizni internetsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Dunyo bo'ylab internetning shiddat bilan rivojlanishi natijasida undan faqatgina ma'lumotlarni qabul qilish hamda tarqatish bilan cheklanib qolmasdan, balki bundanda katta ishlarni bajarish imkoniyatlari tug'ildi. Internet orqali insonlar uzoqdagi do'stlari, yaqinlari bilan bimalol ko'rib gaplashadigan, bir-biriga xabarlar yuboradigan bo'ldi.

Tasavvur qilish uchun birgina misol keltirishning o'zi kifoya qiladi deb o'ylayman. Oddiygina talaba o'yg'a berilgan vazifani qilish uchun kutubxonaga borishi, u yerdan kerakli kitoblarni qidirib topishi, hamda u yerda o'tirib ikki uch soat o'qib daftarga yozishi kerak bo'ladi. Xuddi shu ishni uyida internet orqali bajarsa juda ko'p foydali tomonlari bo'ladi. O'sha talaba kutubxonaga bormaydi, u yerda vaqtini ketkazmaydi, kerakli ma'lumotlarni internet orqali yaxshilab o'qib o'ziga ma'lumot sifatida olib qolishi ham mumkin bo'ladi. Yana bir misol avvallari bir inson o'zining yaqiniga hat yozmoqchi bo'lsa, u xat yozish uchun qog'oz qalam olishi, unga gaplarni yozishi, uni esa po'chtaga olib borishi kerak bo'lardi. Xat tashuvchi uni olib kerakli joyga elitib bergunicha oradan bir necha kun vaqt o'tardi. Hozirda esa bunday ishlar oddiygina bir hol bo'lib qoldi. O'sha ishlarni internet orqali inson uzog'i bilan besh daqiqada bajarishi mumkin. Bunga o'xshash misollarni ko'plab keltirish mumkin. Shuning uchun hozirgi kunda internetdan foydalanuvchilarning soni kundan kunga ko'payib, internetdan foydalanish borasida ko'pgina xalqlar ilgarilab ketmoqda. Qirq olti mamlakatda ellik ming kishidan so'rovnoma olgan mutaxassislar yaqin Sharqdagi, shuningdek Xitoyda internetdan foydalanuvchilar bu borada rivojlangan mamlakatlar aholisidan o'zib ketishdi deb xulosa chiqarishdi. So'rovlar natijasiga ko'ra, Misr va Saudiya Arabistonining ellik besh foiz aholisi internetga ko'milib yashaydi. Birorta Yevropa mamlakati o'ntalik ro'yxatga kira olmadi. Rivojlangan mamlakatlar aholisi internetda asosan do'stlari bilan suhbatlashadi. Janubiy Amerika, Yaqin Sharq va Xitoyda esa foydalanuvchilar haftada besh soatdan ko'p vaqtini ijtimoiy tarmoq saytlarida o'tkazadi. Qolgan to'rt soat esa elektron pochta orqali xat jo'natishga sarflanadi. Rivojlangan mamlakatlarda, aksincha, asosiy e'tibor elektron pochta orqali muloqotga qaratilar ekan. Ijtimoiy tarmoqdan eng ko'p foydalanadiganlar Malayziyaliklar bo'lib, har bir foydalanuvchining o'rtacha ikki yuz o'ttizdan ko'p "internetda do'sti" bor. Malayziyadan keyingi o'rinni Braziliyaliklar egallab turibdi.

Har bir narsani yaxshi tomoni bo'lgani kabi yomon jihatlari ham bor. Internetda foydali ma'lumotlar bilan bir qatorda, zararli behayo, buzuq ma'lumotlar ham keng tarqalgandir. Inson ma'naviyatiga ta'sir qiladigan foxishabozlik, behayolikni, axloqsizlikni targ'ib qiluvchi saytlar juda ham ko'payib bormoqda. Ba'zi odamlar internet orqali bir-birlarini aldamoqda, bir-biriga tuxmat qilmoqda, u tufayli ko'pgina yosh oilalar ajrashib ketish holatlari kuzatilmoqda va hokazo. Internet orqakli nafaqat axloqiy buzuqliklar, balki siyosiy, iqtisodiy, moliyaviy va boshqa ko'pgina sohalarda ham ko'plab jinoyatlar sodir etilmoqda. Yuqorida keltirib o'tilgan gaplar shuni ko'rsatib turibniki internetni biz ham yaxshilikka, ham yomonlikka ishlatishimiz mumkin ekan. Bizni vazifamiz undan faqatgina yaxshilik yo'lida foydalanishimiz kerak. Buning uchun esa dinimizning umumiy ta'limotlari asosida internetdan foydalanish odoblarini yo'lga qo'yishimiz kerak bo'ladi.

Avvalo internetdan foydalanmoqchi bo'lgan odam niyatini to'g'ri qilishi kerak. Ana shunda bu ishdan foyda topadi. Internetdan foydalanishdan oldin vaqtini zoya ketkazmaslikni, uning har lahzasi hisobli ekanini o'ylash kerak. Internetga kirishdan oldin ish rejasini yaxshilab tuzib olish kerak. Internetda uzoq vaqt o'tirish ham zararli bo'lib, u sababli inson o'ziga xos xastaliklarga chalinishi mumkin. Bundan tashqari internetda ko'riladigan, eshitiladigan va o'qiladigan ma'lumotlarning barchasiga shariat ruxsat bergan bo'lishi kerak. Ammo, ming afsuslar bo'lsinki, saytga kiradigan ba'zi odamlar hayotda o'zlariga ravo ko'rmaydigan narsalarni saytda bimalol ep ko'rishadi. Ular o'zlaricha, "bu ish hayotdagi saviyada emas-ku", degan xayolga borishlari mumkin.

Aslida esa, bu noshar'iy ishlarni saytda o'ziga ravo ko'rganlarning axloqiy saviyasida nuqson bor. Shuning uchun inson har bir ishni qilayotganda Alloh taolo uni ko'rib turganligini unutmaslik kerak. Zero Alloh taolo G'ofir surasida marhamat qiladi: "U zot ko'zlarning xiyonatini ham, ko'kslar yashirgan narsalarni ham bilur" (19-oyat). Alloh taolo bilmaydigan hech narsa yo'q. U zot hamma narsani biladi. Hattoki hech kimga bildirmasdan, dilda tugib qo'ygan narsalarni ham biladi. Shunday bo'lgandan keyin boshqa narsalarni bilishda shak shubha yo'q. Odamlar buni bilib qo'ysinlar.

Internetda ishlashni "Bismillahir rohmanir rohiym" bilan boshlash va ish boshlashda o'qiladigan duolardan bilganicha o'qish kerak. Sayt egalarining ma'naviy-ma'rifiy huquqlariga to'la rioya qilish chin musulmonlik burchidir. Ishxona yoki boshqa biror shaxsning internetdan ruxsatsiz foydalanish mumkin emas. Bolalarning internet va kompyuterdan foydalanishini oqilona va e'tibor bilan yo'lga qo'yish kerak.

Balog'at yoshidagi o'smirlarning internetdan foydalanishini to'g'ri tartibga qo'yib, ularni doimiy ravishda kuzatib borish kerak. Bunday holatlarda bolalarni e'tibordan chetda qoldirmaslik kerak. Ular foydalanadigan kompyuter, telefon jihozlari doimiy ravishda kuzatib borilishi kerak. Chunki bola ko'cha-kuyda o'rtoqlaridan yoki biron tanishlaridan ham turli behayo saytlarni o'rganib, shularga kirib foydalanishi mumkin. Bolaning internet yoki kompyuterda o'ynaydigan o'yinlari zehnni charhlaydigan, odob axloqqa targ'ib qiladigan bo'lishi kerak. Ularning vaqtlari behudaga ketmasligi uchun ota-ona doimiy ravishda harakat qilishi lozim bo'ladi. Agar ota-ona farzandiga internetdan foydalanish odoblarini doimiy ravishda o'rgatib, uni nazorat qilib borsa, unday farzandning hayosi, odobi o'z joyida bo'ladi. Begona yot g'oyalarga ergashib ketmaydi. Fikrlash qobiliyati yaxshi rivojlanadi.

Uchinchi Diktant

#Vaqt_qadri

Inson har tong yangi kunni qarshi olar ekan uning ixtiyoriga 24 soat vaqt beriladi. Bu unga har kuni beriladigan 1440 daqiqa yoki 86400 soniyalik fursatdir. O'tayotgan vaqtimiz haqida tafakkur qilib ko'radigan bo'lsak, soat millarining "chiq-chiq"lari, aslida aziz umrimizning to'xtovsiz parchalanib ketayotgan onlari ekanini his etamiz. Ushbu onlar bizning yaxshi yo yomon amallarimizga guvoh bo'lib o'tib bormoqda.

Vaqtga e'tibor o'ta muhim bo'lganidan, dinimizda ko'plab toat-ibodatlar aniq vaqtga belgilab qo'yilgan. Bir kunda ado etish lozim bo'lgan besh vaqt namozga alohida-alohida vaqt ta'yin qilingan. Ularni jamlab bir vaqtning o'zida ado etish mumkin emas. Chunki ularni belgilangan vaqtda ado etish farzdir. Bu esa vaqtning ahamiyatli ekanini bildiradi.

Ro'za tutish ham aniq vaqtga, Ramazon oyiga belgilab qo'yilgan. Shu oydan boshqa yilning hamma oylarida ro'za tutilsa ham, Ramazon ro'zasining o'rniga o'tmaydi. Chunki Ramazon ro'zasi bo'lishi uchun shariatda belgilangan aniq vaqtda ro'za tutish shart. Bu ham vaqtning ahamiyatli ekanini bildiradi.

Haj ibodatini ado etishda ham aniq vaqt, ya'ni, arafa kuni Arofatda turish belgilab qo'yilgan. Shu vaqtdan tashqari yilning boshqa hamma kunida Arofat tog'ida turilsa ham, haj hisoblanmaydi. Chunki haj bo'lishi uchun shariatda belgilangan aniq vaqtda Arofat tog'ida turish shart. Bu ham vaqtning ahamiyatli ekanidandir.

Qurbonlik qilishning ham aniq vaqti belgilab qo'yilgan. Uch kun ichida so'yilmasa, keyin so'ygani qurbonlikka o'tmaydi. Chunki qurbonlik bo'lishi uchun shariatda belgilangan aniq vaqtda qurbonlik qilish shart. Bu ham vaqtning ahamiyatli ekanidandir.

Bu ro'yxatni yana uzoq davom etkazish mumkin. Dinimizda ibodatlarning aniq vaqtlari ta'yin qilib qo'yilgani musulmon kishini vaqtga rioya qilishga hamda qat'iy tartib va intizom bilan yashashga o'rgatadi. Shuning uchun ham dono xalqimiz vaqtga e'tiborli bo'lishni ta'kidlab shunday deganlar:

Har bir ishning vaqti bor,

vaqt bilganning baxti yor.

Qur'oni karimning ko'plab oyatlarida vaqtning qiymatini va ahamiyatini bildirib tun, kunduz, tong,

subhidam, shafaq, choshgoh va asr vaqtlari bilan qasamyod etilgan.

Agar vaqtning ahamiyati haqida tafakkur qiladigan bo'lsak, ularning naqadar g'animat lahzalar ekanligi ko'z o'ngimizda namoyon bo'ladi:

O'tib ketgan vaqt hech qachon qaytmaydi va uning

o'rnini ham to'ldirib bo'lmaydi

O'tayotgan har bir vaqt inson hayotining bir qismidir. U qiyomat kuni insonning foydasiga yo zarariga guvohlik beradi. Shuning uchun musulmon kishi o'tkazayotgan vaqtini ziyrak tijoratchi kabi sarhisob qilib borishi lozim. Har kun, hafta, oy va yilda musulmon kishi o'tayotgan vaqtida nimadan foyda ko'rgani, nimadan zarar ko'rgani, foyda qancha bo'lgani, zarar qancha bo'lgani, foyda nima sababli bo'lgani, nima sababli zarar ko'rganini sarhisob qilib, foydani oshirib, zararni yo'qotishga urinib borishi lozim. Chunki tijoratchi yo'qotgan molini yana ortig'i bilan qo'lga kiritishi mumkin. Ammo vaqtini yo'qotgan inson esa uni qayta qo'lga kiritishi aslo mumkin emas. Ulamolar o'tayotgan vaqt haqida shunday deganlar: "vaqt betaraf bo'lmaydi, yo senga qadrdon do'st yoki ashaddiy raqib bo'ladi". Ya'ni o'tgan vaqt insonning yo foydasiga yoki zarariga hujjat bo'ladi.

Hasan Basriy rohmatallohi alayh shunday deganlar: Boshlanayotgan har bir kun shunday nido qiladi: "Ey odam bolasi, men yangi kunman, sening amalinga guvohman, mendan foydalanib qol, agar o'tib ketsam qiyomat kunigacha qaytmayman".